

СТАНОВИЩЕ

от доц. дин Димчо Дончев Чешмеджиев

За дисертация за придобиване на научна степен

„доктор по науки за културата” на тема:

МЕЖДУ СВЕТИНАТА И СЛОВТО – АРХАНГЕЛСКИТЕ ОБРАЗИ В ИКОНОГРАФИЯТА

**От Тотка Петрова Григорова, редовен докторант в катедра „Етнология“ Област
на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки.
Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата
Научна специалност „Науки за културата”**

Дисертацията на докторант Тотка Петрова Григорова съдържа: увод, три глави, заключение, библиография от 404 заглавия, в общ обем от 323 стр., заедно с две приложения, които съдържат общо 194 стр. с 402 изображения.

Темата е интересна, проучвана е частично, само за материала от Средните векове и донякъде от Възраждането, докато изображенията в новото българско църковно изкуство са практически непроучени. Затова основната част от работата се заема от изследване на архангелските изображения след възстановяването на българската държава през 1878 г. Този въпрос е развит в трета глава, която е най-голяма. Преди да се стигне до нея обаче, се разглеждат абстрактните описания в текстовите първоизточници, през създаването на материален визуален образ, подчинен на определена догматика, до десемантизирането на тези образи и отдалечаването им от литургичното действие.

Тъй като в дисертацията се разглежда чисто църковна живопис, в началото се разглеждат основите – текстовете върху които се изграждат ангелските и архангелските изображения. Тези текстове обособяват мястото и развитието на съответните изображения в християнската Ангелология. Това е един екзегетически подход, който е задължителен за църковното изкуство, особено в по-старите периоди. Разглеждайки тези текстове се прави опит да бъдат показани източниците на символизма на християнското изкуство.

В хронологически план първо са разгледани старозаветните текстове, които са в основата на архангелския култ и на по-късните християнски изображения на ангелите. Това е извършено подробно, макар и не изчерпателно, което едва ли е възможно. Открити са точно кой тип ангели на основата на кои текстове се изобразяват.

След това са разгледани и новозаветните текстове за ангели, както и някои апокрифи, които играят голяма роля в изграждането на тези изображения. Обръща се внимание и на някои алегорични сцени в Стария и Новия завет, които също по-късно влизат в християнската изобразителна традиция, като напр. Съборът на св. Архангели. Специално внимание се обръща на някои сцени, създадени въз основа на легенди, които възникват върху текстовете на Стария и Новия завет, които са любими за изобразяване на средновековните зографи и са залегнали главно в агиографски текстове. Най-често илюстрирани от тях са напр. „Чудото в Хон“ и „Покръстването на император Константин“. Съвсем правилно, особено внимание е обърнато на някои средновековни автори, които създават стройната система на учението за ангелите, като напр. този известен като Дионисий Ареопагит (Псевдодионисий Ареопагит).

На базата на съществуващите в науката изследвания, се разглежда ангелският и архангелският култ във Византия, като се набляга на чисто идеологическите му функции и ролята му в имперската идеология на империята. След това се показва неговото приемане в Средновековна България, където той също става част от държавната идеология, доколкото Архангел Михаил е небесен закрилник на князът-покръстител Борис-Михаил. На тази база, във втора глава, която в някаква степен също се явява подготвителна за основната, трета, се разглежда традицията за изобразяване на ангелите и архангелите в изкуството по българските земи, като се започва още от късната античност и се достига до Възраждането. Така се очертава по един много добър начин създаването и развитието на българска традиция в изобразяването на ангелските и архангелските чинове, която после авторката ще използва за открояването на промените в тези изображения след Освобождението.

Основната глава, както вече споменах е третата, в която авторката се занимава с ангелските и архангелските изображения след Освобождението. За целта на първо място е изработен каталог на ангелските и архангелските изображения от няколко големи и

важни църкви построени в периода до 1944 г. (след тази дата църкви в България не се строят в продължение на няколко десетилетия). Силно впечатление прави това, че в поголямата си част изобразителният материал в този каталог е заснет лично от докторантката, както и това, че той е изключително подробен и педантичен.

В периода след Освобождението, в българското църковно изкуство вече господства т. нар. академизъм, който се отличава с реализъм и дори натурализъм. В църковното изкуство се появяват нови сюжети, образите се монументализират. На базата на такава констатация, докторантката установява един твърде интересен факт, което може да се приеме като един от основните приноси на този текст – в тези стенописи постепенно взема връх чисто декоративното начало и те се десемантизират до голяма степен спрямо литургичното действие. Изгубеният религиозен мистицизъм на средновековните образи е заменен с материалното присъствие на новите изображения, смята авторката, в които също присъства идеята за нематериалния божествен свят, но сякаш скрита в множеството материални образи, представящи небесната подредба и членовете ѝ, дошли в материалния земен свят. Тази констатация може да се подкрепи безусловно.

В тази трета глава се проследяват много успешно, въз основа на изследваните образи и сюжети, художествените влияния осъществени след Освобождението и след т. нар. Октомврийска революция, от зографи-чужденци, главно руснаци, които донесат тук една различна традиция, макар и формирана на същата, византийска база.

Към работата могат да се отправят и някои бележки, които имат главно библиографски характер и засягат използваната литература (въпреки огромният брой заглавия използвани от докторантката), която би могла да бъде по-обхватна (специално за първите две глави), въпреки, че едва ли би могло тя да бъде изчерпана цялата, предвид на огромният и брой. Би могъл да се увеличи и броят на изследваните църкви, при бъдещи изследвания, за които тази дисертация се явява отправна точка.

Предвид на всичко това бих искал да подчертая, че работата би могла да бъде успешно защитена и да донесе на своята авторка научната и образователна степен „доктор на науките по културата“, за което призовавам уважаемото научно жури.

22 юни 2017 г.

Пловдив

Доц. дин Димо Чешмеджиев